

Az 1989-es NDK menekültek humanitárius helyzete (krízise)

The humanitarian situation (crisis) of the 1989 GDR refugees

Tampu Stelian

elnöki referens, ügyvezető, doktorandusz
Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület,
Óbudai Egyetem,
Biztonságtudományi Doktori Iskola

Absztrakt

Cél: Manapság nagyon sokat foglalkozunk a humanitárius problémákkal, mindig is érintve voltak, vannak és lesznek emberi csoportok, akinek létkérdését katasztrófaveszély fenyegette, fenyegeti és fenyegetni fogja, mert egy ilyen világban élünk. A múltban lezajlott humanitárius krízisek felelevenítése, újraértelmezése, okainak felkutatása, a helyzet megoldásának átértékelése egy új tudást nyújt számunkra, hogy a ma vagy a holnap hasonló humanitárius problémáival könnyebben megtudjunk birkózni.

Módszertan: Fontos, hogy a közismert humanitárius problémák kiváltó okainak tárházát bővítsük, így be kell emelnünk azt az alapvetően is köztudott tény, hogy az emberi természettel ellentmondó és erőszakos politikai államberendezkedések, antidemokratikus kormányzások komoly humanitárius kríziseket váltanak ki, de akár humanitárius katasztrófákat is előidézhetnek.

Tanulmányomban az egykori NDK állampolgárainak humanitárius problémáját elevenítem fel, megkeresve az okokat, megfigyelve a folyamatokat, elemelve a hibás politikai lépéseket, értelmezve az érintettek indítékait. Megfigyelem az érintett államok vezetőinek magatartását, döntéseik mozgatórugóit, majd levonom a következtetéseket.

Megállapítások: A kialakult humanitárius krízisek kész tények elé állítják az államokat, azok vezetőit, valamint az ott élő polgárokat. A kialakult helyzetet kezelni kell, meg kell akadályozni a katasztrófa kialakulását, elhárítani a veszélyt, majd helyreállítani azt.

Érték: Tanulmányomban megállapítom, hogy az állami szervek a civil szervezetek nélkül ezt nem vagy nagyon nehezen tudják kezelni, megoldani, ezért szükség van a nem kormányzati szervekkel való együttműködésre.

Kulcsszavak: menekültek, humanitárius krízis, önkéntesség, befogadás, hátrányítás

Abstract

Aim: Nowadays we are increasingly concerned with humanitarian problems considering that there are, have always been and will be groups of people whose matter of life and death are, have been and will be threatened by disasters, because that is the world we live in. Reviving and reinterpreting humanitarian crises of the past, finding the causes, re-evaluating the solutions of the situation, will provide us with a new knowledge to cope more easily with similar humanitarian problems of today or tomorrow.

Methodology: I find it important to broaden the range of causes of commonly known humanitarian problems, so we should include the well-known fact that political regimes and undemocratic governments that are violent and contrary to human nature induce serious humanitarian crises and even humanitarian disasters. In my study I review the humanitarian problems of the GDR citizens, looking for the causes, observing the processes, analysing the political missteps and interpreting the motives of those involved. I follow the processes by monitoring the behaviour of the leaders of the states concerned, the motives behind their decisions, and then draw conclusions.

Findings: Due to the emerging humanitarian crises states, their leaders and the citizens have to face clear facts. The situation must be managed, the disaster must be prevented, the danger averted and the situation restored.

Value: The conclusion of my study is that without NGOs (Non-governmental organisations) the state bodies cannot or will find it very difficult to manage and solve this, and therefore cooperation with NGOs is necessary.

Keywords: refugees, humanitarian crisis, volunteering, inclusion, border opening

Bevezető

Ma az emberiség a humanitárius problémák virágkorát éli. Talán így volt ez mindig, minden történelmi korban, hiszen nem tudunk megjeleníteni egyetlen általunk ismert korszakot sem, amikor ne lettek volna járványok, népmozgások. Az emberiség sosem tudott megszabadulni a járványoktól, háborúktól, természeti csapásoktól, önmaguk hibáiból előidézett katasztrófáktól, mondhatni, az ember állandó küzdelmek közepette éli le az életét, és van, akit kevesebb, van, akit sok szenvedés, küzdelem ért és ér. Földünk a folyamatos változások színtere,

és benne az emberiség történelme, biztonsága vagy bizonytalansága is folyamatosan változott és változik ma is. Voltak és vannak előre látható folyamatok, de voltak és vannak meg nem jósolható, váratlanul bekövetkezett természeti és humanitárius katasztrófák, események, ezek ellen vagy tudott és tud, vagy nem tudott és nem tud védekezni, és olyan is akad, amit már soha nem tud helyreállítani. Az ember rájött, ha nem akar állandó félelemben élni, foglalkoznia kell környezetével és foglalkoznia kell önmagával, s arra is, hogy miként, milyen formában lehetséges a védekezés, létének védelembe helyezése. Felteszi a kérdéseit: miként védekezhet a természeti jelenségekkel (árvíz, földrengés), vagy az általa előidézett humanitárius katasztrófákkal szemben? Hogyan előzheti meg azokat a kellemetlen változásokat (népvándorlás), amelyek gyökerestől felforgatják az életét? Az emberi élet és a természet biztonságát szolgáló tudományág hatalmas méreteket öltött, mert az anyagi jólét mellett az ember biztonságban akarja tudni életét, jövőjét, ezért képes sokat áldozni ennek megteremtéséért. Látjuk a nagyon gazdag embereket, akik hatalmas összegeket képesek költeni egyéni életük megvédéséért, de az egyszerű, szerényebb körülmények között élő átlagember is vágyik egy biztonságos életre. Az államok is igyekeztek és igyekeznek azt a látszatot mutatni, hogy mindent megtettek és megtesznek az emberek biztonságáért, de hogy ez mennyire sikeres, nehéz megítélni. Vannak közösségek, akik nem bízzák magukat a véletlenre, hanem szerveződnek, lépéseket tesznek a biztonságukért. Ezek a civil szervezetek, nemzetközi nevükön NGO-k (Non-Governmental Organization), magyarul: nem kormányzati szervek.

Problémafelvetés

Jelen tanulmányomban egy, az 1989-es évben lezajlott jelentős történelmi eseményt jeleníték meg, mely az akkori Német Demokratikus Köztársaság (a továbbiakban: NDK) állampolgárait érintette, miközben tudom, hogy az 1989-es magyar határnyitás részletes történetét már sokan részletezték, elemezték (Oplatka, 2008). A témával nagyon sokan foglalkoztak és foglalkoznak a mai napig különböző megvilágításokban, és ha elkezdjük fellapozni a téma különböző aspektusaiban leírt szakanyagokat, arra a megállapításra juthatunk, hogy a különböző szakírók, különböző jelzőkkel illetik az eseményeket. Vannak különféle megfogalmazások: humanitárius katasztrófa, humanitárius krízis, humanitárius helyzet, menekültügyi katasztrófa, menekültügyi krízis (Oplatka, 2008).

Szeretnék reflektálni két fogalomra: a katasztrófa, valamint a krízis fogalmaira. A katasztrófa görög eredetű összetett szó: kata (le) és sztrefo (fordulat, dől), amely annyit jelent, hogy elfordulás a normál állapottól, nem a normális

állapotnak megfelelő állapot. Magyarul a katasztrófa kifejezésen a következőket szoktuk érteni: természeti csapás, elemi csapás, sorscsapás, tömegbaleset, szerencsétlenség, kikerülhetetlen vég stb. (Egyetemes lexikon, 1994; Humanitárius segítségnyújtás és polgári védelem, 2014). A katasztrófa értelmezése alapján megkülönböztetünk természeti katasztrófákat és ipari, civilizációs és humanitárius katasztrófákat. Én megjelölnék egy harmadik eredetű katasztrófát is, éspedig az antidemokratikus politikai rendszerek következményét; az ilyen berendezkedések egyenes következménye a migráció, humanitárius katasztrófa vagy krízis. A jelen téma is ebbe illeszkedik bele. Kiterjedése szerint lehet helyi, térségi, országos és nemzetközi katasztrófa. Az NDK menekültek helyzete egy nemzetközi humanitárius krízis része volt. Időparamétereit nézve lehet gyors, közepes és lassú lefolyású katasztrófa, az NDK menekültek helyzete egy közepes lefolyású humanitárius krízis volt. A krízis szintén görög eredetű szó, válságot jelent (Egyetemes lexikon, 1994).

Az emberiség történelmi múltja tele van antidemokratikus politikai rendszerekkel, amelyek nemcsak humanitárius katasztrófákat, kríziseket idéztek elő, hanem a népmozgásokat is indukálták, komoly szenvedéseket okozva ember-tömegeknek.

Tehát 1989 nyarán az NDK szovjet mintájú szocialista egypártrendszeren nyugvó autoriter diktatúrájától menekülő sok tízezer ember szemtanúja és elszenvédője lehetett Magyarország. Így humanitárius krízis alakult ki az országban, melyet az állam és annak rendvédelmi, védelmi rendszerei már nem tudtak kezelni. Ezért a feltételezésem (hipotézisem): csak az állami szervek nem képesek és nem is tudják megoldani a katasztrófák és krízisek következtében kialakult helyzeteket, ezért az állami szerveknek szüksége van a civil szervezetekre.

Előzmények

A második világháború és annak vége talán az emberiség egyik legnagyobb katasztrófáit hozta, akkora szenvedéseket okozva egy-egy népcsoportnak, hogy aztán évtizedekig ne tudja kiheverni, vagy talán soha. A háború 5,5 millió ember halálát okozta, államok mentek tönkre, emberi sorsok pecsételődtek meg, nemzeti csoportok sodródtak a megszűnés szélére (Tampu, 2020).

A német állam kapitulációjának (1945. május 07-én a nyugati szövetségekkel írta alá és 08-án pedig a Szovjetunióval, 09-én lépett életbe) eredménye előre nem volt megjósolható, a németek még nem igazán látták annak következményeit. Bár a szövetséges nagyhatalmak (USA, Egyesült Királyság, Szovjetunió és később Franciaország) már 1943-tól a „megosztás parancsa”

szerint a német államot akkor még csak a náciellenesség, demilitarizálás és demokratizálás érthette, azaz még nem ejtettek szót a szétdarabolásáról, és külön hangsúlyozták, hogy gazdasági egységének megőrzése kötelesség, miután legyőzték (Németh, 2004, 2006). Ahogyan haladt előre az idő, úgy egyre valószínűbbnek látszott, hogy már nemcsak a feldarabolása került terítékre, hanem az ország teljes megszállását tervezték (Németh, 2004). Az Egyesült Államok elnöke, Roosevelttel (1933–1945) szerint akár öt részre is darabolhatták az országot, ezt többnyire osztotta a többi szövetséges is, de a Szovjetunió nem, így Sztálin tartózkodott. Sok mindenben egyetértettek, legfőképpen abban, hogy a német államot és annak ideológiai alapjait meg kell szüntetni, az országot ki kell kapcsolni a nemzetközi vérkeringésből. Gondolták ezt annak tudatában, hogy a jóvátételek mindenki szerint a háborút kirobbantó Németországra hárulhatnak, esetleg csatlós államaira. A békekötések után végül is az országot alapjaiban megrázta – a megszállás mellett – a szétdarabolása is. Németország nyugati része három szövetséges állam megszállási övezete lett, így az USA, az Egyesült Királyság és Franciaország osztozkodott a területen. Németország keleten található öt tartományát és Berlin keleti részét a Szovjetek kapták és szállhatták meg (Tampu, 2021). A két részre szakított német államból így alakul ki a Németországi Szövetségi Köztársaság (Bundesrepublik Deutschland, a továbbiakban: NSZK), mely kezdeti nehézségei ellenére a 20. század második felében csodálatos gazdaságnövekedési történelmet írt, de ehhez természetesen kellett a megszálló államok demokratikus szemlélete, és az a belátás, hogy csak akkor tud majd fizetni a legyőzött, ha gazdasága erős és fejlődő. A megszálló országok fokozatosan adták át az irányítást a németek kezébe, lassan már-már független alapokra helyezkedve (Németh, 2004, 2006).

Ennek ellenkezője történt a keleti részben: 1945–1949 között ebben az országrészben megerősítette befolyását az SPD (Németország Szociáldemokrata Pártja) és a KPD (Németország Kommunista Pártja), majd egyesültek, így ezekből jött létre az NSZEP (Németország Szocialista Egységpártja), mely párt egyedül vezette az NDK-t (Német Demokratikus Köztársaság) 1989-ig, a berlini fal leomlásáig, illetve 1990. október 3-ig, amikor a két német állam újraegyesült (Németh, 2004). 1949-től az NDK-ban az történt, és csak az történhetett, amit Moszkvában mondtak. Az országban diktatórikus, egypártrendszerű szocialista államberendezkedés érvényesült, amely azt jelentette, hogy az uralgó párt első főtájtára irányította az állam elnökét, annak miniszterelnökét és kormányát, a pártot pedig Moszkvából irányították. Ez a modell érvényesült a többi szocialista berendezkedéssel rendelkező államban is, amelyek a szocialista Szovjetunió érdekszférájába tartoztak: Románia, Magyarország, Jugoszlávia, Lengyelország, Csehszlovákia, Bulgária (Németh, 2006). Az NDK

állampolgárok hamar rájöttek a rendszer hazug mivoltára, és igyekeztek minél többen átköltözni az NSZK-ba, így aztán az NDK vezetősége elkezdte szigorítani az áttelepülést. Ez érzékenyen érintette a keleti országrészt, hiszen amellett, hogy a szovjetek majdnem az összes német gyárat leszerelték jóvátétel néven, és átszállították azokat szovjet földre, az ország értékes munkaerőjét is kezdte elveszíteni azáltal, hogy áttelepültek az NSZK-ba. Megoldást kellett találni. Egyre szigorúbban kezdték védeni a határokat, míg el nem jutottak odáig, hogy 1961-ben megépítsék a Berlini falat, mely majdnem 155 kilométer hosszan igyekezett megakadályozni az áttelepülést. A szocialista államberendezkedés két emblematisz vezetőt sorakoztatott fel a mintegy 40 éves fennállása ideje alatt: az első Walter Ulbricht (1950–1971), akinek eredeti szakmája asztalos volt, de kommunista tevékenysége a párt első emberévé, így az ország vezetőjévé avanszálta. A második, akinek a hivatali ideje alatt történtek az 1989-es események, Erick Honecker (1971–1989), aki maga is az idősebb generációhoz tartozott a rendszerváltozás megérkezésekor, ezért makacsul ragaszkodott a meggyepesedett szocialista rendszerhez. Nehezen viselte, hogy Magyarországon, Moszkvában és Varsóban is a változás szele fúj, azaz elindultak a reformintézkedések. Moszkvában Gorbacsov pártfőtitkár a peresztrojka és glasznoszty (átalakítás és nyíltság) szellemében szakított a brezsnyevi doktrínákkal. Ezzel lazulni kezdett a hidegháború, mely a nyugat és a kelet szovjet államai között zajlott (Németh, 2004; Smith, 1992; Normann, 2000). Magyarországon Németh Miklós miniszterelnök reformtörekvései is komoly fejtörést okoztak Hockernek, de Németh Miklós magabiztos volt, és bízott az évtizedek óta működő megegyezésekben és szerződésekben.

Az NDK állampolgárok elindulásában szerepet játszott a magyar-román viszony is. Ekkor Romániában még tombolt a totalitárius diktatúra, és Ceaușescu a magyarok nyugati nyitottságát az ott élő magyarokon akarta megbosszulni, miután Moszkvától már nemigen remélhetett segítséget. Elkezdődött az erdélyi falurombolás korszaka, mely a helyi közösségek hagyományos értékrendjét volt hívatott felszámolni, ennek következményeként elindult az áttelepülni vágyók tömeges megjelenése Magyarországon. Nemcsak magyarok jöttek, hanem németek és románok is. Közel 13 ezer áttelepülő állomásozott az országban, ezek egy része Magyarországon akart maradni, másik részük nyugat felé akart menni (Oplatka, 2008; Tampu, 2020; Jeney, 2021). Annak ellenére, hogy a két országnak bilaterális visszatoloncolási szerződése volt, Magyarország senkit nem küldött vissza és nem is törekedett arra, hogy megállítsa az áttelepülni szándékozókat.

Magyarország és a tények

Nagyon sajátos helyzet alakult ki 1989-ben Magyarországon. Az évek során az ország – mondhatjuk talán már Rákosi hatalom elvesztése után – eltolódott egy autoriter diktatúra irányába, amely egy tekintélyuralmi rendszert jelent. Korlátozottan bár, de némi szabad mozgási teret kaptak az emberi jogok, s gyakorlatilag egy átmenet volt a totalitárius diktatúra és a demokrácia között (Normann, 2000). Az 1988-as év is döntő szerepet tölt be a bekövetkezett események alakulásában, mert ebben az évben az MSZMP (Magyar Szocialista Munkáspárt) első főtitkára, Kádár János elveszítette hatalmát, utódja Grósz Károly lett, aki már nem rendelkezett a Kádári értelemben vett hatalommal, már nem feltétlenül volt irányítója a magyar eseményeknek (Németh, 2004; 2006).

Magyarország politikai mozgásterét immáron az 1988 novemberében kinevezett fiatal közigazdász, Németh Miklós miniszterelnök alakította, de természetesen mellette voltak a párt reformpárti gondolkodói is, mint például Pozsgay Imre. Miniszterelnökségének fontos elvkülönbsége, hogy ő már nem akart függő viszonyban lenni a párttal, azaz törekedett, hogy a kormányt leválassza a párt irányításáról, így ennek egyenes következménye lett, hogy már nem a párt főtitkára hozta a döntéseket, melyeket a kormány végrehajtott, hanem a kormány hozta a döntéseket, s a párt legfeljebb nem tudott róluk, vagy csak tudomásul vette azokat (Romsics, 2005). A Németh Miklós vezette kormány legfőbb törekvései a gazdaság átalakítása, a többpártrendszer kialakítása és a fent említett törekvés – hogy a kormány és párt szétváljanak – voltak. Nehéz pénzügyi problémákkal küzdött az ország, a gazdaságot át kellett strukturálni, a hatékonyság hiánya miatt a szocialistagazdaság-minta már nem volt ésszerű, ezért a nyugati mintájú piacgazdaság irányába tett lépések egyre hangsúlyosabbak és egyre inkább tetten érhetőek voltak. Németh Miklós miniszterelnöknek bele kellett nyúlnia a költségvetésbe, és ha talált olyan tételt, amelynek kiadásait már nem látta indokoltnak, akkor azokat egy tollvonással kihúzta. Ilyen volt a nyugati határzár költségvetési tétele is, egyszerűen kihúzta. Megindokolni egyszerű volt, hiszen a magyar állampolgárok világútlevéllal rendelkeztek, ezért nem volt ésszerű a zöld határon való átszökés, így csak a nem magyar állampolgárok visszatartására szolgált volna. Ebben a korban két ország állampolgárai igyekeztek elhagyni Magyarországot illegális úton: a román (magyar, német, román nemzetiségűek – akik ekkor kb. 13 ezren voltak Magyarországon) és a keletnémet állampolgárok. Ezen állampolgárok feltartást a magyar állam nem akarta és nem is volt miből fizetni. A műszaki határzár (vasfüggöny) felújítása vagy cseréje hatalmas kiadást jelentett volna a költségvetésnek, ezért minden érv amellet szólt, hogy meg kell szüntetni azt – ez nem jelentett egyenes

határvédelmi megszüntetést. Ezért, jól megalapozott döntéshozatal után, a magyar kormány elrendelte, hogy 1989. május 02-án kezdjék el leszerelni a műszaki határzárakat. Ez volt az egyik mozgatórugója a keletnémet állampolgárok kijutási reményeinek. 1989 júniusában Magyarország csatlakozott a Genfi Menekültügyi Konvencióhoz is, s ez már a második ok, amely elindította a keletnémet állampolgárokat. És mint már írtam, Magyarország egyetlen román állampolgárt sem toloncolt vissza Romániába, így ők is joggal gondolták, hogy átjuthatnak Ausztrián keresztül az NSZK-ba.

Az NDK állampolgárainak reményei

A mi szempontunkból nem szükséges az NDK állampolgárainak 40 éves kommunista történetét nagyon részletesen elemezni. Röviden viszont szükséges némi kitekintést tenni, hogy megértsük, a reménytelenségből mi alapozta meg reményeiket 1989-re.

Az NDK szovjet mintára berendezkedett állam volt, s polgárainak sorsa nem volt olyan szerencsés, mint a nyugati részen (NSZK) élő német állampolgárokak. A kezdeti időszak után tudomásul kellett venniük, hogy bár a törvények nem tiltották a szabad költözést és az ország elhagyását, alapvetően a pártrendszer által működő hivatalok és az államgépezet hű elemei nem nézték jó szemmel a keleti ország nyugati irányba való elhagyását. Pattanásig feszült a helyzet, mert tulajdonképpen az értékesebb munkaerő kezdte elhagyni Kelet-Németországot, és velük együtt a fiatalság is fogékony volt az átköltözésre. Ennek lett a következménye a Republikflucht (köznyelven: illegális emigráció), majd utána a Berlini fal megépítése 1961-ben. Pontos statisztikák vannak, hogy a 40 év alatt mikor mennyien hagyták el az országot ([URL1](#)). Az NDK turistáknak Magyarország az egyik legfontosabb úti célja volt, a másik két legkedveltebb ország Bulgária és Románia, de ezekbe az országokba inkább szervezett, csoportos kiutazási formákban mentek. Magyarországra többnyire egyéni utazások kereteiben érkeztek, ritkán szálltak meg szállodákban, inkább a kempingek voltak a kedvelt szálláshelyeik, és az országon belül a Balaton volt a legnépszerűbb. Minden évben sokan jöttek, de az 1980-as évek vége felé egyre nőtt a számuk ([URL1](#)). 1989-ben nagyon kiugró számban érkeztek keletnémet állampolgárok nemcsak Magyarországra, hanem a környező szocialista államokba is. Magas létszámuknak meg volt a magyarázata: 1989-ben ugyancsak nagyon sok romániai állampolgár érkezett Magyarországra, és azt látták, hogy nem toloncolják vissza őket. Eddig az volt a szokás, hogy azon keletnémet állampolgárokat, akik megkísérelték az átszökést Ausztria felé, de az nem sikerült nekik,

azokat a magyar szervek átadták a Stasinak (Ministerium für Staatssicherheit, magyarul: Állambiztonsági Minisztérium), az NDK titkosszolgálatának. Külön járatokkal visszavitték őket az NDK-ba, s ott akár börtön is várhatott rájuk. A román állampolgárok helyzete reményt adott, és ezt a reményt táplálta még Magyarország Genfi Konvencióhoz való csatlakozása, a május 2-án lebontott határzár, és sok egyéb magyar intézkedés. Észlelték a közép-európai változásokat, de nem láttak esélyt arra, hogy ez a változás az NDK-ban is be fog következni, ezért igyekeztek minél többen elhagyni az országot. A magyarországi nyaralás jó ürügy volt erre (Oplatka, 2008).

Így szembesült Magyarország 1989 nyarán azzal, hogy már nemcsak a romániai áttelepülőkkel telt meg az ország, hanem sok tízezer keletnémet állampolgár sem akar visszamenni hazájába, s mindezek mellett azok a turisták is ide igyekeztek, akik nyaralásukat Romániában vagy Bulgáriában töltötték. Budapest NSZK nagykövetségén akkora tömeg torlódott fel, hogy az működésképtelenné vált, be kellett zárni. Az emberek az utcán, méltatlan körülmények közé kerültek, kezelhetetlenné vált a helyzet, az NSZK humanitárius katasztrófát kiáltott, de ha nem is volt az, humanitárius válság minden kétséget kizáróan (Oplatka, 2008; Masát, 2014).

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat és a zugligeti tábor – a befogadás napja

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat megalakulásának története nagyon szép. Egy olyan évben alakul meg, amikor a leginkább szükség volt rá. A Szuverén Jeruzsálemi, Rodoszi és Máltai Szent János katonai és Ispotályos rend nem egy mai eszme. Magyarországon több rövidített megnevezése forog a köznyelvben: Máltaiak, Johanniták, Jánoslovagok. A rend keletkezését nem tudták a kutatók sem pontosan leszögezni, de az alapok minden bizonnyal már talán az első kereszties hadjárat megindulása előtt lerakódni látszanak. Az 1070-es évek, de talán majd később 1113 vagy 1120-as évek bírnak döntő bizonyossággal, hogy Jeruzsálemben megalakult egy testvériség, amely a kezdetekben csak ápolt és gondozott, nem volt katonai rend. Majd csak később, talán a Templomos lovagrend mintájára öltötte magára a katonai szerepet (Török & Legeza, 2009; Hunyadi, 2019). A rend már majdnem a kezdeti időszakában megjelent hazánkban is, akárcsak egész Európában. Nagy szolgálatot tettek a Szentföldért küzdő keresztény hadaknak, úgy a szegények, mint a betegek gondozásában, de katonai szerepük is hatalmas volt ebben a korszakban. A Szentföld elvesztésével a rend nem szűnt meg, a 13. század végéig kitartott Ciprus szigetén, s miután

a Templomos lovagrend megszűnt, a máltai rendbe olvadt a templomosok vagyona és sok tagja is, így egyre erősebbek lettek. Ciprus után Rodosz szigetét szerezték meg, majd onnan Málta szigete lett a hazájuk, egészen a 18. század végéig. Málta szigetének elvesztése után végleg Róma lett a központjuk (Török & Legeza, 2009). Ennek a rendnek szellemisége és tagjai hozták létre a Magyar Máltai Szeretetszolgálatot 1989-ben, amely pontosan február 10-én kerül bejegyzésre. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy addig nem volt előzménye, és egyszer csak megjelent a semmiből, hiszen amint említettem, Magyarországon már a 12. század közepétől léteztek (Dobos, 1990), csak a történelem során nem mindig tűrték meg a jelenlétüket (Török & Legeza, 2009; Dobos, 1990).

A szeretetszolgálat megalakulásában néhány személy fontos szerepet játszott a kezdetekben: köztük volt Kozma Imre, a Zugligeti Szent Család Templom plébánosa, aki már évekkel azelőtt aktív szereplője volt a karitatív tevékenységeknek, Csilla von Boeselager és Ugron Imre, aki Németországban élő székely származású Máltai Lovag. Kezdetben külföldi adományok beszállítását tűzték ki célul, azok is többnyire kórházi felszerelések voltak, aztán a történelem helyzetei és a szervezet bátorsága sodorta időnként a legmerészebb feladatok elé őket (Dobos, 1990). Az 1989-es év adott bőven feladatot a fiatalon bejegyzett szervezetnek. A romániai áttelepülők gondozásában, megsegítésében is komoly szerepet vállalt a szeretetszolgálat, de az igazi kihívást a „befogadás” napja (1989. augusztus 14.) hozta meg a szervezetnek (Wettstein, 2014). Az országban feltorlódott keletnémet állampolgárok ellátásáról és elszállásolásáról valakinek gondoskodnia kellett, a magyar állam ezt nem tehette meg, talán a képessége is hiányzott, hiszen akkor nehezen lett volna elképzelhető, hogy az állam önkéntes segítséget igénybe tudott volna venni, de a civil szervezetek ezt megtehették. Politikai okok miatt még azt sem lehetett megtenni, hogy menekültekről beszéljen Magyarország, mert az akkori törvényi környezetnek megfelelően a keletnémet menekültek törvényszegés végrehajtói voltak és nem menekültek. Nehéz volt a helyzet, de a szeretetszolgálat ezt áthidalta, és felkérésre megnyitotta az első tábort a Zugligeti Szent Család Templom kertjében, 1989. augusztus 14-én (Kozma, 2000; Jobst, 1989). A második tábor a Hárshegyen, a harmadik a Csillebérci Úttörőtáborban volt, amelyet aztán a Magyar Vöröskereszt látott el, a negyediket pedig a Zánkai Úttörőtáborban hozták létre, amelyet a Magyar Néphadsereg irányított. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat az első kettőt irányította és látta el, de tudomásom szerint a csillebérci táborban is tevékenykedtek a szeretetszolgálat munkatársai munkaidő után és hétvégén úgy, hogy nem használhatták a jelvényeiket. A keletnémet menekültek fő színtere a zugligeti templom udvara volt. Ide költözhetett az NSZK konzulátusa is, itt folytak az operatív tevékenységek, eligazítások, az átszökésekhez

való segítségnyújtás. Itt rajzolták a térképeket, valóságos „térképmásolási műhely” működött.

A tábort a humanitárius logisztika szempontjai szerint a német és az osztrák Máltai Szeretetszolgálatok segítségével építették meg. A táborok megépítéséhez szinte minden Nyugat-Németországból érkezett, de nemcsak eszközök érkeztek, hanem a két ország szervezetének valamennyi munkatársa és önkéntese is itt tevékenykedett. A rögtönzött humanitárius menedzsment és logisztika kitűnően vizsgázott, a keletnémet menekültek igyekeztek megbízni a templom tornyai-nak árnyékában megépült tábor szervezőiben. Humanitárius válság volt, nem nagyon volt választásuk; hazamenni nem akartak, mert féltek, de a táborokban is féltek. A szemtanúk szerint nagyon keveset beszélgettek, nem mertek barátkozni még a saját honfitársaikkal sem, mert nem tudhatták, hogy közülük ki lehet besúgó vagy éppen Stasi-ügynök. Ezekben a táborokban megkaptak minden ellátást: élelmet, fekhelyet, ruhát, szanitációs ellátást, információs ellátást, bizalmat, segítséget a határon való sikeres átszökésekhez. Erre szükség volt, nagyon sokan már hónapok óta elhagyták otthonukat, az ős is közeledett, az időjárás nem volt alkalmas, hogy a szabad ég alatt töltsék az éjszakákat, a pénzük is elfogyott. A szeretetszolgálat mindezen szükségleteket kielégítette, gondoskodott a táborok lakóiról, mindaddig, amíg erre szükség volt. A magyar kormány is támogatta a tevékenységében, ha anyagilag nem is, de biztatta és biztosította, hogy a segítőköt semmilyen bántódás ne érje majd. A zugligeti tábor nagyon sok önkéntest megmozgatott, és ez nagyban volt köszönhető a templom plébánosának. A befogadás napjától kezdtek felgyorsulni az események. A táborok lakói folyamatosan cserélődtek, a szemtanúk elmesélése alapján naponta legalább 200 ember hagyta el a tábort és ugyanennyi érkezett a helyükbe, így a táborok állandó teltházzal működtek. A hírek nagyban befolyásolták a keletnémet állampolgárok kivándorló kedvét, így egyre többen indultak útnak, természetesen nyaralási szándékkal. Az adatok szerint csak a zugligeti táborban 48 600 menekültről gondoskodott a szeretetszolgálat (Wettstein, 2014). A táborok megnyitása, a Soproni Páneurópai Piknik (augusztus 19.), a kormány augusztus 22-én meghozott döntése, az augusztus 24–25-ére kiűrtett NSZK nagykövetség, és a Nemzetközi Vöröskereszt által nyugatra szállított keletnémet állampolgárok, Németh Miklós miniszterelnök és Horn Gyula külügyminiszter augusztus 25-i bonni látogatása, és ezek után a szeptember 11-i határnyitás mind hozzájárultak a Berlini fal 1989. november 9-i leomlásához (Oplátka, 2008).

A szeretetszolgálat „befogadása” megalapozta a szervezet jelenét és jövőjét, úgy a magyar társadalomban, mint a nemzetközi terepen. Nemzetközi háttérrel, egyházi kötődéssel könnyebb volt az elesett és bajba jutott emberek bizalmát elnyerni. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat ma Magyarország egyik

legnagyobb és legsikeresebb karitatív szervezete és szociális intézményrendszer fenntartója. Az elmúlt harminc évben a szervezet kiteljesedését elköteleződésnek köszönheti; ez az elköteleződés az esetek mellett és a legérzékenyebb társadalmi problémák felvállalásában nyilvánul meg. A szeretetszolgálat ma is aktív szerepet vállal minden humanitárius és természeti katasztrófa megelőzésében és helyreállításában Magyarországon és Magyarországon kívül is. Említésre méltó a Jugoszláviai háború (Vukovár), a Sri Lanka-i cunami, a devecesteri vörösiszap katasztrófa esete, a felsőzsolcai árvíz után kifejtett tevékenységük, az afrikai nyomornegyedekben vállalt szerepük, és a 2015-ös migrációs válságkori jelenlétük, s még számos esetet sorolhatnánk (Romhányi-Solymári-Tihanyi, 2021). Magyarország katasztrófavédelmi szerveivel kötött együttműködési megállapodások teret biztosítanak a szervezetnek arra, hogy nemzeti és nemzetközi terepen kulcsfontosságú humanitárius szerepet töltsön be természeti és humanitárius katasztrófák megelőzésében, elhárításában és helyreállításában.

Az NGO-k sikereinek kulcsa

Értekezésem központi kérdésének tekintem megválaszolni – a teljesség igénye nélkül –, hogy miért tudnak sikeresek lenni a nem állami, civil szervezetek, s mi a sikerük kulcsa? Erről is sok irodalom van, de én most csak azon NGO-k sikerére reflektálnék, akik kimondottan szociális és társadalmi tevékenységet végeznek Magyarországon és az országon kívül.

- 1) Társadalmi bizalom: a rendszerváltozás hajnalán az állampolgárok bizalma a politikai rendszerek iránt nagyon alacsony volt, s ez az eltelt 30 évben sem sokat javult. Az emberek jobban bíztak és bíznak a civil szervezetekben, a nem állami szervezetekben, főleg, ha az valamelyik vallási felekezethez is tartozik. A társadalmi bizalmat Utasi Ágnes szociológus mélyrehatóan kutatja.
- 2) Humanitárius szemlélet: a társadalom szociális kérdéseivel foglalkozó nem kormányzati szervek emberközpontúsága magas szintű. Ezen szervezetek nem politikai vagy gazdasági elvek mentén hozzák meg a döntéseiket, szabják meg a tevékenységüket, hanem elsősorban a humanizmus elvei mentén, s az életközpontúság jellemzi őket. Ez azt jelenti, hogy számukra első sorban az emberi élet a legfontosabb.
- 3) Társadalmi empátia: mivel a tevékenységük, gondolkodásuk elnyeri a társadalom tetszését, az emberek együttérzését, ennek következményeként sokkal könnyebben segítik a nem kormányzati szervezetek tevékenységét.

- 4) Függetlenség: a politikai rendszerektől való függetlenség is nagyon nagy előny egy szervezet számára, mert nem részrehajló, az emberi élet megmentése nem lehet a kor eszmerendszerének függvénye.
- 5) Tudás: sok éves tapasztalatuk megalapozza azt a tudást, hogy hogyan, mikor és mivel, valamint meddig kell segíteni a kialakult katasztrófa- vagy válsághelyzetekben.
- 6) Országos vagy nemzetközi hálózat: az az előny, hogy egy nem kormányzati szervezet rendelkezik országos vagy nemzetközi hálózattal hatalmas helyzeti előnybe hozza a szervezetet, így kifejtett tevékenysége hatékonyabb, sikeresebb lehet.

Konklúzió

Megállapítom, hogy az 1989-es események, melyek humanitárius válságot idézték elő, politikai szintéren mozogtak, ezért a kialakult helyzet okozója egy antidemokratikus politikai rendszer államvezetése, mely jelen esetben az NDK pártállami rendszere, ezért az NDK menekültjeit politikai menekülteknek nevezhetjük. Mivel a magyar államberendezkedés sem tért el az NDK államtól, de a vezetősége egy demokratizálódási folyamatot indított el, ezt az NDK nem nézte jó szemmel, és ennek ellenreakciója egy migrációs hullámot indított el. A kialakult krízist kezelni kellett, ez egy humanitárius menedzsmenti feladat volt és humanitárius logisztikai tudást igényelt. Ezen tudással az állam és annak szervei nem rendelkeztek, ezért szükség volt és van civil szervezetekre – jelen esetben a Magyar Máltai Szeretetszolgálatra – is. Mert ma, amikor a migrációk modern virágkorát éljük, mely migrációk nyilvánvalóan különböznek az általam megvizsgált NDK migrációs hullámtól, szükség van az állami szervekkel közösen szerepet vállaló civil szerveződésekre, mert bár ma is vannak politikai menedéket jogosan kérő menekültek, de többnyire gazdasági migrációról beszélhetünk. Ezen migráció szereplői nagyon nagy segítséget kaphatnak a civil szervezetektől (például egészségügyi, élelmezési, elhelyezési ellátást), hogy a humanitárius katasztrófák kialakulását elkerülhessük.

Így azt állapíthatom meg, hogy a humanitárius válságok kezelésében hatékony és eredményes munkát tudnak végezni a civil szervezetek, az államoktól független NGO-k.

Felhasznált irodalom

- Dobos M. (1990). *A Szeretet Önkéntesei*. Fórum Rt. Könyvkiadó.
- Hunyadi Zs. (2019). Szent János Ispótyalos testvérei. A johanniták Magyarországon a 12. század közepétől a konstanzi zsinatig. *Máltai Tanulmányok*, 1(1-2), 1–114.
- Jeney Gy. (2021). Magyar határnyitás az NDK menekültjei előtt 1989-ben, Egy kulcsdöntés közpolitikai elemzése. *Máltai Tanulmányok*, 3(2), 245–264.
- Jobst Á. (2019). Jelentések a befogadó táborokról, A keletnémet menekültellátás megszervezése 1989 nyarán. *Betekintő*, 13(3), 67–89.
- Kozma I. (2000). Kerekasztal beszélgetések. In Kurucz Gy. (Szerk.), *Az első határnyitás, Sopron 1998. aug. 19.* (pp. 79–85). Kortárs Kiadó.
- Masát Á. (2014). A menekültkérdés szerepe az NDK rendszerváltozásának folyamatában. Diplomáciai adalékok a Berlini fal leomlásához. *Külvügyi Szemle*, 13(4), 109–137.
- Németh I. (2004). *Németország Története, Egységtől az Egységig (1871–1990)*. Aula Kiadó.
- Németh I. (Szerk.) (2006). *20 század egyetemes története, I. Európa*. Osiris Kiadó.
- Normann D. (2000). *Európa Története*. Osiris Kiadó.
- Oplatka A. (2008). *Egy döntés története* (Magyar Határnyitás 1989 szeptember 11. nulla óra). Helikon.
- Romhányi T., Solymári D. & Tihanyi G. (2021). *Szolgáló Szeretet (A Magyar Máltai Szeretetszolgálat története)*. MMSZ Egyesület.
- Romsics I. (2005). *Magyarország Története a XX. században*. Osiris Kiadó.
- Smith, J. (1992). *A hidegháború 1945-1965*. IKVA.
- Tampu S. (2020). A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület szerepe az 1989-es NDK menekültek megsegítésében. *Biztonságtudományi Szemle*, 2(2), 1–14.
- Tampu, S. (2021). The Political Historical Background of the 1989 GDR Refugees Passing Through Hungary. *Strategic Impact*, 79(2), 145–161. <https://doi.org/10.53477/1841-5784-21-10>
- Török J. & Legeza L. (2009). *Máltaiak (Szerzetesrendek a Kárpát- Medencében)*, Mikes Kiadó.
- Wettstein J. (2014). *Máltai Hírek*. 20. Különszám.

A cikkben szereplő online hivatkozások

URL1: 1989: az áttörések története. <https://szabadfold.hu/orszag-vilag/1989-az-attoresek-tortenete-274911/>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Tampu S. (2022). Az 1989-es NDK menekültek humanitárius helyzete (krízise). *Belügyi Szemle*, 70(6), 1215–1228. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.6.5>